BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA FIGURALAR INTEGRATSIYASI

Qodirova Dilshoda Abdunabiyevna
FarDU boshlang‘ ich ta’lim uslubiyoti kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya
Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim jarayonida geometrik figuralarni integratsiyalashgan yondashuv asosida o‘qitishning pedagogik ahamiyati yoritilgan. O‘quvchilarda geometrik tasavvurlarni shakllantirish, figuralarning asosiy xususiyatlarini anglash, ularni taqqoslash, tasniflash va guruhlash ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, geometrik figuralarni matematika, tasviriy san’at, mehnat ta’limi va boshqa fanlar bilan integratsiyalash orqali o‘quvchilarning fazoviy tafakkuri, mantiqiy fikrlashi hamda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: *figura, integratsiya, geometrik tasavvur, shakl, tasniflash, guruhlash, fazoviy tafakkur, boshlang‘ich ta’lim, fanlararo bog‘liqlik, mantiqiy fikrlash.*

KIRISH

Boshlang‘ich ta’limda figuralarni o‘rganish o‘quvchilarning geometrik tasavvurlarini shakllantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Figura tushunchasi bola tafakkurida avvalo ko‘rish, kuzatish, taqqoslash va amaliy harakatlar orqali paydo bo‘ladi. O‘quvchi atrof-muhitdagi buyumlarning shaklini sezadi, ularni bir-biridan farqlaydi, keyinchalik esa bu tasavvurlarni matematik tushuncha darajasida anglay boshlaydi.[22] Shu bois geometrik figuralarni o‘rgatishda nazariy ta’rifdan oldin amaliy kuzatish, predmetlar bilan ishlash va shakllarni ko‘rgazmali tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

Figuralarning asosiy belgilarini o‘rganish jarayonida o‘quvchilar doira, uchburchak, kvadrat, to‘rtburchak, kesma, nur, to‘g‘ri chiziq kabi dastlabki geometrik tushunchalar bilan tanishadilar. Har bir figura o‘ziga xos belgilari orqali ajratiladi. Masalan, uchburchak uchta tomon va uchta burchakka ega, kvadratning to‘rt tomoni teng, to‘rtburchakda to‘rtta tomon va to‘rtta burchak mavjud, doira esa burchaksiz va yopiq egri chiziqli shakl sifatida idrok qilinadi. Bu belgilarni aniqlash o‘quvchilarda kuzatuvchanlik va tahliliy fikrlashni rivojlantiradi.[23]

Figuralarni o‘rganishda ko‘rgazmali vositalar, rangli kartochkalar, shaklli mozaikalar, geometrik konstruktorlar, rasmli topshiriqlar va atrof-muhitdagi predmetlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Masalan, deraza shakli to‘rtburchakka, soat yuzi doiraga, tom qismi uchburchakka o‘xshashi orqali o‘quvchi geometrik tushunchalarning real hayotdagi namoyon bo‘lishini ko‘radi. Bu esa abstrakt geometrik bilimlarni aniq tasavvur bilan bog‘laydi.

Figuralarning asosiy belgilarini o‘rganish o‘quvchilarda fazoviy tasavvur, kuzatish, tasniflash, umumlashtirish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

[22]Ummatkulova, S. Sh., & Xo‘jaboyeva, Z. S. qizi. (2022). Matematika darslarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mantiqiy fikrlashlarini shakllantirish. Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences, 2(3), 1406–1419.
[23]Ochilova, L. T. (2024). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish usullari. Ekonomika i sotsium.

Bola shaklni ko‘radi, uning tomonlari va burchaklarini aniqlaydi, boshqa shakllar bilan solishtiradi va ma’lum belgi asosida guruhlaydi. Shu jarayonda geometrik tafakkur mantiqiy fikrlash bilan bog‘liq holda rivojlanadi.Figuralar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni aniqlash boshlang‘ich ta’limda geometrik tushunchalarni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradigan muhim metodik jarayondir. O‘quvchilar shakllarni faqat tashqi ko‘rinishiga qarab tanib qolmasdan, ularning ichki belgilarini solishtirishni ham o‘rganadilar. Bu esa geometrik bilimlarni yuzaki yodlashdan ongli anglash darajasiga olib chiqadi.

O‘xshashlikni aniqlashda o‘quvchi figuralarning umumiy belgilariga e’tibor qaratadi. Masalan, kvadrat va to‘g‘ri to‘rtburchakning har ikkalasida ham to‘rtta tomon va to‘rtta burchak mavjud. Uchburchaklarning turli ko‘rinishlari esa tomon uzunligi yoki burchaklariga ko‘ra farqlansa ham, ularning barchasida uchta tomon va uchta burchak bo‘ladi. Shu tarzda o‘quvchi umumiy belgini ko‘rish va uni asos qilib olishni o‘rganadi.Farqlarni aniqlash jarayoni esa o‘quvchining tahliliy tafakkurini yanada faollashtiradi. Masalan, kvadrat va to‘g‘ri to‘rtburchak o‘xshash bo‘lsa-da, kvadratning barcha tomonlari tengligi bilan ajralib turadi. Doira va uchburchak esa shakliy tuzilishi jihatidan keskin farq qiladi: doirada burchak mavjud emas, uchburchak esa burchak va tomonlardan tashkil topgan. Bunday taqqoslash o‘quvchiga har bir figurani muhim belgilar asosida ajratish imkonini beradi.[24]Figuralar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni aniqlash o‘quvchilarda kuzatuvchanlik, solishtirish, asoslash va xulosa chiqarish malakalarini rivojlantiradi. Bu ko‘nikmalar keyinchalik murakkab geometrik tushunchalarni o‘zlashtirish, masalalarni tahlil qilish va matematik munosabatlarni anglash uchun mustahkam asos yaratadi.

Boshlang‘ich matematika ta’limida shakl, rang, o‘lcham va joylashuv asosida bog‘lanish topish o‘quvchilarning mantiqiy va fazoviy tafakkurini rivojlantirishda samarali yo‘nalishlardan biridir. Bunday topshiriqlar o‘quvchidan figuralarni kuzatish, ularning belgilari orasidagi munosabatni aniqlash, umumiy qonuniyatni topish va xulosa chiqarishni talab qiladi. Shu sababli bu faoliyat oddiy ko‘rish yoki nomlashdan ko‘ra chuqurroq aqliy jarayonni yuzaga keltiradi.Shakl asosida bog‘lanish topishda o‘quvchilar figuralarning geometrik tuzilishiga e’tibor beradilar. Masalan, bir qatorda doira, kvadrat, doira, kvadrat tarzida shakllar joylashgan bo‘lsa, o‘quvchi ularning almashinib kelish qonuniyatini aniqlaydi. Agar uchburchak, to‘rtburchak, beshburchak kabi shakllar berilsa, o‘quvchi tomonlar sonining ortib borishini sezadi. Bunday topshiriqlar ketma-ketlik, tartib va qonuniyat tushunchalarini shakllantiradi.

Rang asosida bog‘lanish topish esa o‘quvchilarda belgilarni ajratish va tasniflash ko‘nikmasini rivojlantiradi. Masalan, qizil, ko‘k, qizil, ko‘k shakllar ketma-ketligida ranglar almashinuvi qonuniyat sifatida ko‘riladi. Bunda o‘quvchi shakl bir xil bo‘lsa ham, rang belgisi asosida farqni aniqlaydi. Bu jarayon bolalarni bir obyektga bir nechta belgi asosida qarashga o‘rgatadi.O‘lcham asosida bog‘lanish topishda katta-kichik munosabatlari muhim o‘rin tutadi. Masalan, kichik doira, o‘rta doira, katta doira

[24]Saidova, G. E. (2021). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarni mantiqiy masalalar yechishni o‘rgatish. Boshlang‘ich ta’lim va metodika masalalari.

tarzidagi ketma-ketlik o‘quvchiga o‘sish tartibini ko‘rsatadi.[25] Yoki katta kvadrat, kichik kvadrat, katta kvadrat, kichik kvadrat shaklidagi topshiriqda o‘quvchi o‘lcham almashinuvini aniqlaydi. Bunday mashqlar miqdoriy sezgi, taqqoslash va fazoviy idrokni rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullayeva, B. S., & Saidova, M. J. (2022). Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. Toshkent.

2. Abdulxayeva, M., & Umidaxon, A. (2024). Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish. International Global Conference, 1(7), 69–74.

3. Abdurahmonova, Z. (2025). Boshlang‘ich sinflarda matematik savodxonlikni oshirishda mental arifmetikadan foydalanish. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies.

4. Abduvaliyeva, G. M. qizi. (2025). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘qish samaradorligini modulli ta’lim sharoitida oshiruvchi interfaol metodlarni takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Namangan davlat pedagogika instituti.

5. Abramovich, S. (2023). Topics in mathematics for elementary teachers: A technology-enhanced inquiry approach. Emerald Publishing.

[25] Sandiboyeva, I. T. (2020). Matematika darslari orqali o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish yo‘llari. Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar.